

KUTADGU BİLİG'DE *ELİG* SÖZCÜĞÜYLE KURULMUŞ DEYİMLERİN BİLİŞSEL DİLBİLİM AÇISINDAN İNCELENMESİ

Edina SOLAK*, Mirza BAŐIC*

Öz

İslamiyeti kabul etmekle yeni bir kültürle tanışan Türkler, eski Türk kültür hayatıyla yeni medeniyeti birleştirerek yeni bir dönem başlatmışlardır. Kutadgu Bilig bu dönemde meydana getirilmiş olan eserlerden biridir. Kutadgu Bilig Türk kültürü, dili ve edebiyatı açısından çok önemli bir eserdir. Yusuf Has Hâcib bu eseri 1070 yılında tamamlamış ve Karahanlı hükümdarı Tavgaç Buğra Han'a takdim etmiştir. Kutadgu Bilig öğretici bir nitelik taşıyan bir eserdir. Eserin temel konusu "ideal insan"dır. Eserde bir insanın her iki dünyada mutlu olmak için nasıl davranması gerektiği ele alınmaktadır. Bazı kavramlar vasıtasıyla hükümdarlara nasihat verilmektedir. Böylelikle ideal bir devlet yönetiminin nasıl olması gerektiği ele alınmaktadır. Yusuf Has Hâcib okuyucu üzerinden etki bırakmak ve okuyucunun dikkatini daha fazla çekebilmek için Kutadgu Bilig'de atasözlerine ve deyimlere önemli bir yer vermektedir. Kutadgu Bilig atasözlerine ve deyimlere önemli bir yer vermesi ile üslup bakımından dikkat çekmektedir. Bu çalışmada bilişsel dilbilimin kuramları ve yöntemlerine dayanılarak Kutadgu Bilig'de *elig* sözcüğüyle kurulmuş deyimlerin anlamları incelenmektedir. Bilişsel dilbilim alanında deyimler insanın kavramsal dizgesinin ürünleri olarak nitelendirilmektedir. Bilişsel dilbilim alanında kavramsal metafor, kavramsal metonimi gibi bilişsel mekanizmaların deyimlerin oluşumunda etkili olduğu iddia edilmektedir. Çalışmanın temel amacı, fiziksel aktivitelerin çoğunun gerçekleştirilmesinde önemli bir rol oynayan vücut parçasını ifade eden *elig* sözcüğüyle kurulmuş deyimlerin yapısında etkili olan bilişsel mekanizmaları incelemektir.

Anahtar sözcükler: Kutadgu Bilig, Türkçe, Elig, Deyim, Bilişsel Dilbilim.

* Prof. Dr. Zenitsa Üniversitesi, Felsefe Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, edina262@gmail.com, Orcid No: 0000-0002-2737-8359

* Dr. Öğr. Üyesi, Zenitsa Üniversitesi, Felsefe Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, basicmirza99@gmail.com, Orcid No: 0000-0001-7898-4757

Makale Gönderilme Tarihi: 15 Ekim 2020 Makale Kabul Tarihi: 20 Kasım 2020

Makale Türü: Araştırma Makalesi

**COGNITIVE LINGUISTIC ANALYSIS OF THE PHRASEMES IN
KUTADGU BILIG WHERE LEXEME ELIG (HAND / FIST) APPEARS
AS A COMPONENT**

Edina SOLAK, Mirza BAŠIĆ

Abstract

After accepting Islam, Turks met with a completely new culture they started inheriting along with the fundamental features of their pre-Islamic cultural heritage. *Kutadgu Bilig* is a work created in that period and it is very important from the aspect of Turkish culture, Turkish language and Turkish literature. Yusuf Has Hâcib completed this work in 1070 and dedicated it to Karakhanid ruler Tavgaç Buğra Han. *Kutadgu Bilig* is a didactic work. The main topic of the work is “the ideal human being“. The work explains how a human being should behave to be happy in both worlds. Using certain words enables advising rulers and thus explains what an ideal government should be like. Yusuf Has Hâcib in *Kutadgu Bilig* attaches particular importance to proverbs and phrasemes to attract even greater attention of readers and impose further influence on them. *Kutadgu Bilig* particularly attracts attention with its language and style, primarily because proverbs and phrasemes take a very important place in this work. Relying on the fundamental aspects of cognitive linguistics, this paper analyses the meaning of phrasemes in *Kutadgu Bilig* where lexeme *elig* (*hand / fist*) appears as a somatic component. There is a claim in cognitive linguistics stating that the meaning of phrasemes is motivated by human conceptual system. Cognitive linguistics considers that the meaning of phrasemes is based on cognitive mechanisms, such as conceptual metaphor and conceptual metonymy. The primary objective of the paper is to point out the cognitive mechanisms motivating the meaning of phrasemes where lexeme *elig* (*hand / fist*) appears as a component, marking a part of human body with a very important role in almost all physical activities.

Keywords: *Kutadgu Bilig*, Turkish language, *elig* (*hand / fist*), phraseme, cognitive linguistics

Giriő

Türk kültürel gelişimine büyük katkı sağlayan Kutadgu Bilig, İslamî Türk Edebiyatının en önemli eserlerinden biridir. Kültür, yönetim ve toplumsal tarih açısından önemini kaybetmeyen Kutadgu Bilig bir siyasetname ve bir nasihatname olarak nitelendirilebilmekte ve Türklerin 11. yüzyılda yaşadıkları çevrenin ilmî ve felsefe birikimi hakkında çok önemli bilgiler vermektedir (Külekçi, 2005: 20).

Balasagunlu Yusuf 6645 beyitten ve 88 başlıktan oluşan Kutadgu Bilig’i Karahanlı hükümdarı Tavgaç Buğra Han’a sunmuş ve bu eseriyle Kâşgar sarayında önemli makamlardan biri olan “Has Hâcib”lik unvanını almıştır (Köprülü, 1981: 165).

Baştan sona 4 sembolik şahsiyetin diyaloglarından ve münazaralarından oluşan Kutadgu Bilig, Türkçenin 11. yüzyılda bilim ve sanat dili olarak kullanıldığını göstermektedir. Yusuf Has Hâcib’in eseri Türk dilinin 11. yüzyılda bilim ve sanat dili olarak kullanıldığını ve Türkçenin Arapça, Farsça gibi eski ve kitabî dillerle bu alanlarda boy ölçüşebileceğini gösterdiği için son derece önemli bir eser olarak kabul edilmektedir (Ercilasun, 2007: 293; Akar, 2012: 143).

Kutadgu Bilig’deki anlatımın sık sık hikmetli sözlere dayalı beyitlerle süslenmesi ve beslenmesi eserin bir siyasetname niteliği taşımasının sebeplerinden biridir. Bunun yanında eser tasvirlerle önemli bir yer vermesi ile üslup bakımından dikkat çekmektedir. Bu tasvirlerin orijinal benzetmelere dayandırıldığı yerlerde üslup daha canlı ve çekici olmaktadır (Korkmaz, 2007: 27-28).

Kutadgu Bilig okuyucu üzerinden etki bırakmak ve okuyucunun dikkatini daha fazla çekebilmek için atasözlerine ve deyimlere önemli bir yer vermesi ile de üslup bakımından dikkat çekmektedir. Kutadgu Bilig içerdiği özellikler ile Türk dilinin işlek yapısını en iyi yansıtan eserlerden biri olarak nitelendirilebilmektedir (Nalbant, 2002: 53; Batur & Gölcü, 2013: 201).

Kutadgu Bilig’in günümüze ulaşan üç nüshası bulunmaktadır: Herat, Kahire ve Fergana. Herat nüshası 1439 yılında Herat’ta; Kahire nüshası Kahire Hidiv Kütüphanesinde; Fergana nüshası Türkistan’ın Nemengen şehrinde bulunmuştur. Türk Dil Kurumu 1942-1943 yılları arasında bu üç nüshanın tıpkıbasımını yapmıştır (Akar, 2012: 145).

Bu çalışmada bilişsel dilbilimin kuramları ve yöntemlerine dayanılarak Kutadgu Bilig’de *elig* sözcüğüyle kurulmuş deyimlerin anlamları incelenmektedir. Çalışmanın temel amacı, fiziksel aktivitelerin çoğunun gerçekleştirilmesinde önemli bir rol oynayan vücut parçasını ifade eden *elig*

sözcüğüyle kurulmuş deyimlerin yapısında etkili olan bilişsel mekanizmaları incelemektir.

Deyimler ve Bilişsel Dilbilim

Geleneksel anlayıőta deyimler bir kavramı, bir durumu, ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu olarak nitelendirilmektedir. Başka bir deyişle, deyimler günlük hayatı içeren, az sözle çok kavram ve yargının dile getirildiği keskin ifadelerdir. Deyimler mecaz anlam taşıyan ve bir milletin kültürünü, tarihini, geleneklerini ve adetlerini yansıtan kalıplaşmış söz öbekleridir (Aksoy, 1989: 52; Sarıtaş, 2012: 175; Paşalıoğlu, 2016: 92).

Bilişsel dilbilim alanında ise insan bilişinin önemli bir bölümünün deyimler tarafından oluşturulduğu iddia edilmektedir. İnsanın kavramsal dizgesinin ürünleri olarak nitelendirilen deyimlerin anlamlarının kavramsal metafor, kavramsal metonimi gibi bilişsel mekanizmalar tarafından motive edildiği öne sürülmektedir. Bilişsel dilbilim yaklaşımına göre, kavramsal metafor, kavramsal metonimi gibi bilişsel mekanizmalar deyimlere yansıtılmaktadır (Lakoff, 1987: 447; Kövecses & Szabó, 1996: 330; Gibbs, 1997: 142; Peçenek & Ay, 2010: 244; Barçot, 2017: 40).

Geleneksel anlayıőta metaforun edebiyatta bir söz figürü olarak kullanıldığı açıklanmaktadır. Fakat, bilişsel dilbilim yaklaşımına göre, kavramsal metafor günlük hayatın bir parçasıdır. Bilişsel dilbilim alanında kavramsal metaforların sadece edebiyatta değil, günlük hayatta da sık sık kullanıldığı öne sürülmektedir. “Kavramsal metafor günlük davranıő ve düşünce kalıplarımızın bir parçasıdır. Kavramsal metafor dünyayı kavramsallaştırmada önemli rol oynamaktadır. Metafor, göreceli olarak daha soyut ve yapılandırılmamıő bir alanı (hedef alan) daha somut ve daha iyi yapılandırılmıő bir alanla (kaynak alan) eşleştirerek anlamamızı sağlar“ (Lakoff, 1993: 204).

Hedef alan ve kaynak alan olarak adlandırılan iki kavramsal alandan oluşan kavramsal metafor HEDEF ALAN KAYNAK ALANdır tarzıyla gerçekleştirilmektedir. Kaynak alan, insanın başka bir kavramsal alanı anlayabilmesi için kullanılan ve daha somut olan kavramsal alandır. Hedef alan ise kaynak alanı anlatan metaforik ifadelerle anlaőılan ve daha soyut olan kavramsal alandır. Bireyler hedef alanı anlamak için kaynak alanı kullanmaktadırlar (Lakoff & Johnson, 1980: 4-6; Lakoff & Turner, 1989: 60-65; Kövecses, 2010: 4; Stanojević, 2013: 54-55; Arıca-Akkök, 2015: 18).

Örneğin, *kulağına gel-* deyiminde ANLAMAK İŐİTİMDİR kavramsal metaforunun etkili olduğu görülmektedir. İşitme duyusu insanın temel

deneyimlerinden biridir. Temel anlamları işitme duyusu ve algısına dayanan sözcüklerin *anlamak* gibi anlamlarda kullanılabilmesi, bireylerin anlama aktivitesini işitme duyusu ve algısına benzeterek iki aktiviteyi aynı kategoride sınıflandırmasıyla açıklanabilmektedir. Başka bir deyişle, bireyler işitme algısını kullanarak daha soyut deneyim olan anlama aktivitesini anlamaya çalışmaktadırlar (Kerovec & Öner, 2018: 8; Solak & Baőić, 2020: 144-145).

Bir bilişsel mekanizma olarak nitelendirilen kavramsal metonimi bir varlığı (araç) onunla ilişkisi başka bir varlık (hedef) ile tanımlamak için kullanılmaktadır. Kavramsal metoniminin tek bir alan veya alanı matrisi içindeki eşlemeleri içermesi, bu bilişsel mekanizmayı alanlar arası eşlemeler içeren kavramsal metafordan ayıran önemli bir özelliktir (Kövecses & Radden, 1998: 39; Özer, 2017: 297).

Örneğin, *kulağımı aç-* deyiminde DİKKAT İÇİN KULAK kavramsal metonimisinin etkili olduğu anlaşılmaktadır. Bireyler, kulağın işitmenin gerçekleşmesinde önemli bir rol oynayan vücut parçası olduğunu ve işitme duyusunun dikkatlilik algısında önemli bir rol oynadığını bilmektedirler. Bu yüzden *kulağımı aç-* deyiminde kulak organı dikkatlilik algısıyla eşleşmektedir (Solak & Baőić, 2020: 143).

Kutadgu Bilig'de Elig Sözcüğüyle Kurulmuş Deyimler

Vücut parçalarını ifade eden sözcükler kavramsal metafor ve kavramsal metonimi gibi bilişsel mekanizmalar aracılığıyla diğer anlamsal alanların üzerine kolay eşlendiği için anatomik isimler deyimlerin yapısında önemli bir yere sahiptir (Özkan & Şadiyeva, 2003: 137; Chen, 2005: 2; Özer, 2017: 299). Vücut parçalarını ifade eden sözcüklerle kurulmuş deyimler Kutadgu Bilig'de de önemli bir yere sahiptir. Kutadgu Bilig'de 121 somatik deyim bulunmaktadır. *Elig* sözcüğüyle kurulmuş 29 deyim bulunmaktadır (Önler, 1999: 119).

(48) *kıyamette körkit tolun teg yüzün*
elig tuttaçı kıl ilahi özin

(48) *Kıyamette dolunay gibi yüzünü göster;*
ey Tanrım, kendisini bana şefaatçi kıl.

(1154) *kutulğu yirim yok yitürdüm bilig*
seniñ rahmetiñ tutsu emdi elig

(1154) *Sığınacak yerim yok, artık bir şey bilmiyorum;*
senin rahmetin tutsun elimi şimdi.

- (1176) *orunçun ya malın itilmez işim*
elig tuttaçı yok bu kün bir kişim
- (1176) *Rüşvet veya mal ile işim düzeltilemez,*
bugün **elimden tutacak** kimsem yoktur.
- (1607) *ilig könlüne sığıdı erse tapuğ*
elig birdi devlet açıldı kapuğ
- (1607) *Hükümdar hizmetinden memnun kaldıkça,*
mutluluk ona **el verdi** ve kapılar açıldı.
- (2181) *yanut birdi öğdülmiş aydı ilig*
vezir boldı beglerke **sunğ**u **elig**
- (2181) *Öğdülmiş yanut verdi dedi ki: Ey hükümdar,*
vezir beylerin eli demektir; onlar işleri bu eller ile görürler.
- (2507) *iki neş kişide bulunsa ilig*
anar birmegil iş **uzatma elig**
- (2507) *Ey hükümdar, bir insanda şu iki şey varsa,*
ona iş verme ve **yakınlık gösterme**.
- (3240) *halal dünya kazğan çığayka üle*
kişi **elgi tutğ**il yanut kıl yüle
- (3240) *Helal dünyalık kazan ve fakirlere dağıt;*
insanlara **yardım ett**, onlara güler yüzle davran.

Kutadgu Bilig'in 48., 1154., 1176., 1607., 2181., 2507. ve 3240. beyitlerinde kullanılan ve "yardım etmek, yardımcı olmak" anlamını taşıyan *elig tut-*, *elig bir-*, *elig sun-* ve *elig uzat-* deyimlerinin YARDIM ETME kavramsal alanına doğru genişlediğinin farkına varılabilmektedir. Bireyler, el organının fiziksel aktivitelerin çoğunun gerçekleştirilmesinde önemli bir rol oynayan vücut parçası olduğunu bilmektedirler. Bu yüzden *elig tut-*, *elig bir-*, *elig sun-* ve *elig uzat-* deyimlerinde el organı fiziksel aktiviteler ile eşleşmektedir. Kutadgu Bilig'in 48., 1154., 1176., 1607., 2181., 2507. ve 3240. beyitlerinde kullanılan *elig tut-*, *elig bir-*, *elig sun-* ve *elig uzat-* deyimlerinde el organı fiziksel aktiviteler ile eşleştiği için FİZİKSEL AKTİVİTE İÇİN EL (ELİG) kavramsal metonimisinin etkili odluğu görülmektedir.

Elig tut-, *elig bir-*, *elig sun-* ve *elig uzat-* deyimleri günümüz Türkiye Türkçesinde de kullanılmaktadır. *Elig tut-* deyimi *elinden tut-* deyimi ile; *elig bir-* deyimi *el ver-* deyimi ile; *elig sun-* ve *elig uzat-* deyimleri *el uzat-* deyimi ile eş anlamlıdır.

- (3042) *sav altun bile bertse begler elig*
kılıçsız tili birle evrer elig
(3042) *Altın vere vere eli nasır tutan beyler*
memleketi kılıç kullanmadan söz ile idare eder.
- (5904) *üçünçi elig yazsa bolsa akı*
tegürse budunka bağırsaklıkı
(5904) *Üçüncüsü açık elli ve cömert olmak,*
halka karşı şefkat göstermek.

Kutadgu Bilig'in 3042. ve 5904. beyitlerinde kullanılan ve “cömert davranmak” anlamını taşıyan *elig bert-* ve *elig yaz-* deyimlerinin CÖMERTLİK kavramsal alanına girdiği anlaşılmaktadır. *Elig bert-* ve *elig yaz-* deyimlerinde insanın elde tuttuğu malzeme insanın sahip olduğu şey olarak metaforize edilmektedir. Bu yüzden çözülmüş olan el cömertlik olarak nitelendirilmektedir. Bu durumda BİR ŞEYE SAHİP OLMAK BİR ŞEYİ ELDE TUTMAKTIR kavramsal metaforunun etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Elig bert- ve *elig yaz-* deyimleri günümüz Türkiye Türkçesinde kullanılan ve “cömertlik” anlamını taşıyan *eli açık* deymiyle yakın anlamlıdır.

- (2799) *kerek elgi berk sak kereksiz akı*
saçılmasa ötrü ağı kaznakı
(2799) *Hazine ve servetin israf edilmemesi için hazinedar*
eli sıkı ve ihtiyatlı olmalı; cömertlik gereksiz.
- (5075) *neteg beg bolur ol bodunka uluğ*
tili yalğan erse kör elgi kuruğ
(5075) *Yalancı ve cimri kişi*
nasıl halka beylik edebilir.

2799. ve 5075. beyitlerde kullanılan ve “tutumlu, cimri, eli sıkı” anlamını taşıyan *elgi berk* ve *elgi kuruğ* deyimlerinin CİMRİLİK kavramsal alanına genişlediğinin farkına varılabilmektedir. *Elgi berk* ve *elgi kuruğ* deyimlerinde de BİR ŞEYE SAHİP OLMAK BİR ŞEYİ ELDE TUTMAKTIR kavramsal metaforunun etkili olduğu anlaşılmaktadır. Çözülmüş olan el cömertlik olarak nitelendirilirken kuru ve sıkı olan el cimrilik olarak ele alınmaktadır. Bu yüzden 2799. ve 5075. beyitlerde kullanılan *elgi berk* ve *elgi kuruğ* deyimlerinin anlamının BİR ŞEYE SAHİP OLMAK BİR ŞEYİ ELDE TUTMAKTIR kavramsal metaforu tarafından motive edildiği görülmektedir.

Elgi berk deyimini günümüz Türkiye Türkçesinde kullanılan ve “cimrilik“ anlamını taşıyan *eli sıkı* deyimiyile yakın anlamlıdır.

- (3254) *idi yakşı aymış büğü bilgi kiş
munı işke tutğıl ayâ **elgi kiş***
(3254) *Bilgisi geniş hakîm çok yerinde söylemiş;
buna göre hareket et, ey **eli açık** insan.*

- (4416) *tariğçi kişiler bolur **elgi kiş**
bayat birmişinde tutar köñli kiş*
(4416) *Çiftçilerin **elleri geniş** olur;
Tanrının verdiğiğini geniş gönülle sarf ederler.*

3254. ve 4416. beyitlerde kullanılan ve “zengin, varlıklı“ anlamını taşıyan *elgi kiş* deyiminin ZENGİNLİK kavramsal alanıyla ilişkili olduğu görülmektedir. *Elgi kiş* deyiminde büyük ve geniş el zenginlik olarak ele alınmaktadır. Çok malzeme tutabilen büyük ve geniş el zenginlik olarak ele alınmaktadır. Bu durumda BİR ŞEYE SAHİP OLMAK BİR ŞEYİ ELDE TUTMAKTIR kavramsal metaforunun etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Elgi kiş deyimini günümüz Türkiye Türkçesinde kullanılan ve “zengin, varlıklı“ anlamını taşıyan *eli geniş* deyimiyile yakın anlamlıdır.

- (477) *ğariblik yirinde kerek bolğa neş
bu **elgim tarusa** sarığ kulğa eñ*
(477) *Gurbet elde insana mal gerekir;
elim daralırsa, bu benim yüzümü sarartır.*
(2815) *muñadsa tapuğçi **elig tarlıkın**
begi eştip idsa açığ yarlığın*
(2815) *Hizmetkâr **darlıkta kalır** ve muhtaç duruma düşerse,
onun sıkıntısını duyan bey ihsan fermanını göndermelidir.*
(4540) ***elig tarlıkı tegse** emdi saña
kişike muñadma ay ersig toña*
(4540) ***Elin dara girerse**, ey mert yiğit,
başkalarına bundan sızlanma.*

Kutadgu Bilig’in 477., 2815. ve 4540. beyitlerinde kullanılan ve “yoksunluk“ anlamını taşıyan *elgi taru-*, *elig tarlıkı teg-* ve *elig tarlıkı* deyimlerinin YOKSUNLUK kavramsal alanına girdiği görülmektedir. *Elgi kiş* deyiminde büyük ve geniş el zenginlik olarak ele alınırken *elgi taru-*, *elig tarlıkı teg-* ve *elig tarlıkı* deyimlerinde küçük ve dar el yoksunluk olarak

nitelendirilmektedir. Çok malzeme tutamayan küçük ve dar el yoksunluk olarak ele alınmaktadır. Bu yüzden Kutadgu Bilig'in 477., 2815. ve 4540. beyitlerinde kullanılan *elgi taru-*, *elig tarlıkı teg-* ve *elig tarlıkı* deyimlerinde de BİR ŞEYE SAHİP OLMAK BİR ŞEYİ ELDE TUTMAKTIR kavramsal metaforunun etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Elgi taru- ve *elig tarlıkı* deyimleri günümüz Türkiye Türkçesinde kullanılan *eli daral-* ve *eli dar* deyimleriyle yakın anlamlıdır.

(1416) *örüg bol amul bol tüzün bol silig
kamuğ edgülıkke **tegürgil elig***

(1416) *Sakin, halim selim ve yumuşak huylu ol
ve böylelikle bütün iyiliklere **elini uzat.***

(1493) *kiğig erken öğret oğulka bilig
kiğigde bilig bilse **kötrür elig***

(1493) *Oğula bilgiyi küçükken öğret;
küçüklüğünde bilgi öğrenirse hayatta **başarılı olur.***

(1845) *kişi yılka birle adırtı bilig
bilig birle yalñuk **kötürdi elig***

(1845) *İnsanı hayvandan ayıran Şey bilgidir;
insanoğlu bilgiyle **hâkim vaziyete geçmiştir.***

(2006) *kimiñde uvut bolsa kılka silig
kamuğ teñsiz işke **tegürmez elig***

(2006) *Hayâ sahibi kiŐinin doğası yumuşak olur;
kendisine yakıŐmayan hiçbir işe **el sürmez.***

(2068) *üküŐ el tutayın tese ay ilig
üç iş kılğı ötrü **yetilse elig***

(2068) *Ey hükümdar, bir çok memleketleri elde etmek
istersen, **yapabilirsen** Şu üç işi yap.*

(2605) *kayu işke bilge yetürdi bilig
anı yetti tuttu **tegürdi elig***

(2605) *Bilge hangi işte bilgisini kullanırsa,
ona ulaşır; onu tutar ve **elde eder.***

(2624) *tetiglik bile bolsa erke bilig
tözü işke **tegrür** bu bilgi **elig***

(2624) *İnsanda zekâ ile birlikte bilgi de bulunursa,
o bu bilgisiyile her işte **başarılı olur.***

(3063) *inançlığ bağırsak bütün sen silig
könilik bile sen kötürdüy elig*
(3063) *Güvenilir, içten bağlı, doğru ve temizsin;
bütün hareketlerin hep doğruluk yolunda olmuştur.*

(3137) *yanut birdi öğdülmüş aydı ilig
esen bolsu işke yetilgey elig*
(3137) *Öğdülmüş yanıt verdi ve dedi ki: Hüktümdar
sağ olsun, iş yapacak kişiler her zaman bulunur.*

(3467) *bayat birdi erdi ukuş öđ bilig
tözü edgülıkke tegürdüm elig*
(3467) *Tanrı bana anlayış, akıl ve bilgi verdi ve ben bu sayede
her türlü iyiliği yapmaya muvaffak oldum.*

1416., 1493., 1845., 2006., 2068., 2605., 2624., 3063., 3137. ve 3467. beyitlerde kullanılan ve “başarılı olmak, becerikli olmak, başarmak, yapabilmek, arzusuna ulaşmak“ anlamını taşıyan *elig tegür-*, *elig kötür-* ve *elig yetil-* deyimlerinin BECERİKLİLİK kavramsal alanına genişlediği görölmektedir. Bireyler, el organının fiziksel aktivitelerin gerçekleştirilmesinde önemli bir rol oynadığını bilmektedirler. Bir insanın bir fiziksel aktivitede başarılı olabilmesi için ellerinin becerikli olması gerekmektedir. Bu yüzden *elig tegür-*, *elig kötür-* ve *elig yetil-* deyimlerinde becerikli eller başarılı aktiviteler ile eşleşmektedir. 1416., 1493., 1845., 2006., 2068., 2605., 2624., 3063., 3137. ve 3467. beyitlerde kullanılan *elig tegür-*, *elig kötür-* ve *elig yetil-* deyimlerinde becerikli eller başarılı aktiviteler ile eşleştiği için BECERİKLİLİK İÇİN EL (ELİG) kavramsal metonimisinin etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Elig tegür- ve *elig yetil-* deyimleri günümüz Türkiye Türkçesinde kullanılan *eli değ-* ve *eli er-* deyimleriyle yakın anlamlıdır.

(890) *isiz baş kötürse kör edgü yiter
bu edgü elig bulsa isiz kiter*
(890) *Kötü serbest kalırsa, iyi ortadan kaybolur;
hâkim iyi olursa, onun halkı da şüphesiz iyi olur.*

(1037) *kamuğ ilke kıldı kör elgi uzun
boyun egdi düşmân kiterdi özün*
(1037) *Bütün memleket üzerinde ona nüfuz verdi;
düşmanı boynunu eğip ordadan kayboldu.*

- (1463) *isiz kalkı tutma ay **elgi uzun**
isiz kalk ulitur ikigün ajun*
- (1463) *Ey **iktidar sahibi**, kötü hareketleri benimseme;
kötü hareket seni her iki dünyada inletir.*
- (1464) ***uzun boldı elgin** bodunka yakın
fūsusun keçer bu tiriglik bakın*
- (1464) ***İktidara geldin** ve halka yakın oldun;
dikkat et, sonra bu ömür yazıkla, vahla geçer.*
- (1765) *kamuğ ilke kıldı kör **elgi uzun**
uzun boldı elgi yorık til sözün*
- (1765) *Bütün memlekete onu **hâkim kıldı**;
o her işte **kudret ve nüfuz sahibi oldu**.*
- (1965) *kamuğ edgüke **bolsa elgi uzun**
uvutluğ silig hem kılınçı tüzün*
- (1965) *Her türlü iyiliğe **el uzatmalı**;
hayâ sahibi, yumuşak huylu ve doğası asil olmalıdır.*
- (2197) *uruğluğ kişiler kılınçı silig
vefa birle halkka **yadığlı elig***
- (2197) *Soylu insanların hareketi zarif olur;
onlar **ellerini** halk üzerine vefayle **uzatır**.*
- (2269) *yanut birdi ögdülmiş aydı ilig
yağıka tuçı **bolsu üstey elig***
- (2269) *Ögdülmiş yanıt verdi ve dedi ki: Ey hükümdar,
düşmana karşı her zaman **üstün ol** dedi.*
- (2968) *tapuğcı bile begler **elgi uzar**
tapuğcı bile erklig il kend tüzzer*
- (2968) *Beyler hâkimiyetlerini hizmetkârlar sayesinde **elde eder**;
hükümdar memleketini hizmetkârlarla düzenler.*
- (4261) *negü tir eşitgil yağılamış er
yağısı özele **elig bulmuş er***
- (4261) *Düşmanla çarpışmış ve düşmanını **alt etmiş**
olan insan ne der, dinle.*

890., 1037., 1463., 1464., 1765., 1965., 2197., 2269., 2968. ve 4261. beyitlerde kullanılan ve “yönetmek, egemen olmak, egemen duruma gelmek,

birine / bir Őeye hâkim olmak“ anlamını taşıyan *elig bul-*, *elgi uzun kıl-*, *elgi uzun bol-*, *elig yad-*, *elig ūsteŋ bol-* ve *elgi uza-* deyimlerinin EGEMENLİK kavramsal alanıyla ilişkili olduğu görūlmektedir. *Elig bul-*, *elgi uzun kıl-*, *elgi uzun bol-*, *elig yad-*, *elig ūsteŋ bol-* ve *elgi uza-* deyimlerinde BİR ŐEYE HÂKİM OLMAK BİR ŐEYİ ELDE TUTMAKTIR kavramsal metaforunun etkili olduğunun farkına varılabilmektedir. İnsanlar araçları elleriyle yönetmektedirler. Bu yüzden *elig bul-*, *elgi uzun kıl-*, *elgi uzun bol-*, *elig yad-*, *elig ūsteŋ bol-* ve *elgi uza-* deyimlerinde insanın elde tuttuğu Őey insanın yönettiği Őey olarak ele alınmaktadır. Bu durumda BİR ŐEYE HÂKİM OLMAK BİR ŐEYİ ELDE TUTMAKTIR kavramsal metaforunun etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Elig bul-, *elgi uzun kıl-*, *elgi uzun bol-*, *elig yad-*, *elig ūsteŋ bol-* ve *elgi uza-* deyimleri günümüz Türkiye Türkçesinde kullanılan *eli uzun* deyiimiyle yakın anlamlıdır.

(3469) *sini me tiler emdi ilig bu kün*

elig bir kılıp yazsa beglig tūgün

(3469) *El ele verip beylik düğümünü çözmek için*
hükümdar bugün seni de istiyor.

Kutadgu Bilig'in 3469. beyitinde kullanılan ve “birlikte çalışmak, el birliği etmek“ anlamını taşıyan *elig bir kıl-* deyiminin BİRLİKTELİK kavramsal alanına girdiği görūlmektedir. *Elig bir kıl-* deyiminin anlamının BİRLİK OLMAK BİRBİRİNİN ELİNİ TUTMAKTIR kavramsal metaforuna dayalı olduğunun farkına varılabilmektedir. Bireyler tokalaşarak bir işte birlikte çalışacaklarını göstermektedirler. Böylelikle *elig bir kıl-* deyiminde el birliği birliktelik olarak metaforize edilmektedir. Bu durumda BİRLİK OLMAK BİRBİRİNİN ELİNİ TUTMAKTIR kavramsal metaforunun etkili olduğu görūlmektedir.

Elig bir kıl- deyiimi günümüz Türkiye Türkçesinde kullanılan ve “birliktelik“ anlamını taşıyan *el birliği et-* deyiimiyle yakın anlamlıdır.

(1853) *kayuka elig ursa itlü barır*

kayuka sözi tegse yetlü barır

(1853) *Nereye eli dokunursa orası düzelir;*
sözü nereye erişirse orası o söze uyar.

1853. beyitte kullanılan ve “bir işi yapmaya kalkışmak, el atmak, el sürmek“ anlamını taşıyan *elig ur-* deyiminin GAYRET ETME kavramsal alanına genişlediğinin farkına varılabilmektedir. *Elig ur-* deyiminin anlamının GAYRET İÇİN EL (ELİG) kavramsal metonimisi tarafından motive edildiği

anlaşılmaktadır. Bireyler, fiziksel aktivitelerin çoğunun el organına dayalı olduğunu bilmektedirler. Bu yüzden 1853. beyitte kullanılan *elig ur-* deyiminde el ile dokunuş gayret ile eşleşmektedir. Bu durumda GAYRET İÇİN EL (ELİG) kavramsal metonimisinin etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Elig ur- deyimi günümüz Türkiye Türkçesinde kullanılan *eli dokun-* deyimine yakın anlamlıdır.

(1115) *bu ay toldının kör igi ağrudı*
*umınçsız bolup candın **elgin yudı***

(1115) *Ay-Toldı'nın hastalığı ağırlaştı*
*ve ümidini keserek canından **elini yudu.***

1115. beyitte kullanılan ve “umut kesmek“ anlamını taşıyan *elig yu-* deyiminin UMUTSUZLUK kavramsal alanına girdiği görülmektedir. *Elig yu-* deyiminin anlamının FİZİKSEL AKTİVİTE İÇİN EL (ELİG) kavramsal metonimisine dayalı olduğunu farkına varılabilmektedir. Bireyler, el organının fiziksel aktivitelerin çoğunda etkili olduğunu bilmektedirler. Bu yüzden *elig yu-* deyiminde ellerin bir şeyden çekilişi vazgeçiş ve umutsuzluk algısıyla eşleşmektedir. Bu durumda *elig yu-* deyiminin oluşumunda FİZİKSEL AKTİVİTE İÇİN EL (ELİG) kavramsal metonimisinin etkili olduğunu anlaşılmaktadır.

(4527) *yime edgü tutğıl **elig asrakığ***
yigü içgü birgil bütür oprakığ

(4527) *Bir de **hizmetçilere** iyi davran;*
onlara yiyecek içecek ver, giyeceklerini eksik etme.

Kutadgu Bilig'in 4527. beyitinde kullanılan ve “birinin hâkimiyeti altında bulunmak“ anlamını taşıyan *elig asrakı* deyiminin BAĞIMLILIK kavramsal alanıyla ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. *Elig asrakı* deyiminin anlamının BİR ŞEYE HÂKİM OLMAK BİR ŞEYİ ELDE TUTMAKTIR kavramsal metaforu tarafından motive edildiği görülmektedir. *Elig asrakı* deyiminde el organının altındakiler birinin hâkimiyeti altında bulunanlar olarak metaforize edilmektedir. Bu durumda *el asrakı* deyiminin anlamının BİR ŞEYE HÂKİM OLMAK BİR ŞEYİ ELDE TUTMAKTIR kavramsal metaforuna dayalı olduğunu söylemek mümkündür.

(5467) *yanut birdi ögdülmiş aydı ilig*
*kamuğ işke **öñdin yoritsun elig***

(5467) *Öğdülmiş yanıt verdi ve dedi ki:*
*Hükümdar **önceden her türlü tedbiri alsın.***

5467. beyitte kullanılan ve “önceden görüp önlemini almak“ anlamını taşıyan *öñdin elig yorit-* deyiminin DİKKATLİLİK kavramsal alanına doğru genişlediğinin farkına varılabilmektedir. *Öñdin elig yorit-* deyiminin oluşumunda FİZİKSEL AKTİVİTE İÇİN EL (ELİG) kavramsal metonimisinin etkili olduğu anlaşılmaktadır. *Öñdin elig yorit-* deyiminde el hareketleri dikkatli davranışlar ile eşleşmektedir. Bu durumda FİZİKSEL AKTİVİTE İÇİN EL (ELİG) kavramsal metonimisinin etkili olduğunu söylemek mümkündür.

(2514) *başın kolsa begler sözün sözleme
yana **elke yazma** başını yime*

(2514) *Başını korumak istersen, beylerin söylemesi gereken sözleri
sen söyleme, memlekete karşı **suç işleyip** kendi başını yeme.*

(2516) *telim körmişim bar tegimsiz kişi
turup **elke yazdı** kesildi başı*

(2516) *Çok görmüşümdür, liyakatsiz kişiler günün birinde
memlekete karşı **suç işlemiş** ve başları kesilmiştir.*

(4121) *ikinç yazmasa **elke** tursa köni
özin ked küdezse bu bulğak küni*

(4121) *İkincisi dürüst olmalı ve **memlekete sadık kalmalı**;
karışıklık günlerinde kendisini iyice gözetmeli.*

2514., 2516. ve 4121. beyitlerde kullanılan ve “suç işlemek, kötülük yapmak“ anlamını taşıyan *elke yaz-* deyiminin SUÇ İŞLEME kavramsal alanına girdiği görülmektedir. *Elke yaz-* deyiminin anlamının KÖTÜLÜK KİRLİLİKTİR kavramsal metaforu tarafından motive edildiğinin farkına varılabilmektedir. *Elke yaz-* deyiminde kirli eller kötü davranışlar ve suç davranışları olarak metaforize edilmektedir. Bu durumda *elke yaz-* deyiminin anlamının KÖTÜLÜK KİRLİLİKTİR kavramsal metaforuna dayalı olduğunu söylemek mümkündür.

(3983) *neñi bolmasa er alıp birgüke
elig kışğa boldı kamuğ edgüke*

(3983) *Verecek malı olmazsa,
insan hiçbir iyiliğe **el uzatamaz.***

(4296) *uzunluk tilese özün hem sözüğ
elig kışğa tutğıl kutuldu özün*

(4296) *Hem kendinin hem sözünün nüfuzunu kırmamak istersen,
her işe **karışma**; bu suretle bunu sağlamış olursun.*

(6079) ***elig kışğa tuttum** tavar tirmedim*

hava arzularka köñül birmedim
(6079) ***Elimi kısa tuttum, mal toplamadım,***
heva ve arzulara gönül vermedim.

Kutadgu Bilig'in 3983., 4296. ve 6079. beyitlerinde kullanılan ve "ulaşamamak, yetersiz kalmak, kanaatkâr olmak" anlamını taşıyan *elig kısğa bol-* ve *elig kısğa tut-* deyimlerinin BİR ŞEYE ULAŐAMAMA kavramsal alanıyla ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. *Elig kısğa bol-* ve *elig kısğa tut-* deyimlerinin anlamının oluşumunda FİZİKSEL AKTİVİTE İÇİN EL (ELİG) kavramsal metonimisinin etkili olduğunun farkına varılabilmektedir. Elleri kısa olan insan herhangi bir Şeye dokunmakta zorlanmaktadır. *Elig kısğa bol-* ve *elig kısğa tut-* deyimlerinde kısa eller bir Şeye ulaşamamak algısıyla eşleşmektedir. Bu durumda FİZİKSEL AKTİVİTE İÇİN EL (ELİG) kavramsal metonimisinin etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Sonuç

Çalışmamızda bilişsel dilbilim kuramları ve yöntemlerine dayanılarak Kutadgu Bilig'de *elig* sözcüğüyle kurulmuş deyimler incelenmiŐtir. AraŐtırmamızda örnek olarak aldığımız beyitlerde, *elig* sözcüğüyle kurulmuş deyimlerin oluŐumunun kavramsal metafor, kavramsal motonimi gibi bilişsel mekanizmalara dayalı olduğu görülmüştür. Kutadgu Bilig'in araŐtırmamızın konusunu ilgilendiren beyitlerinde, BİR ŞEYE SAHİP OLMAK BİR ŞEYİ ELDE TUTMAKTIR kavramsal metaforunun *elig bert-* (bkz. 3042. b.), *elig yaz-* (bkz. 5904. b.), *elgi berk* (bkz. 2799. b.), *elgi kuruğ* (bkz. 5075. b.), *elgi kiş* (bkz. 3254., 4416. b.), *elgi taru-* (bkz. 477. b.), *elig tarlıkı teg-* (bkz. 4540. b.), *elig tarlıkı* (bkz. 2815. b.) deyimlerinin oluşumunda etkili olduğu anlaşılmıştır. Bunun yanında, BİR ŞEYE HÂKİM OLMAK BİR ŞEYİ ELDE TUTMAKTIR kavramsal metaforunun *elig bul-* (bkz. 890., 4261. b.), *elgi uzun kıl-* (bkz. 1037. b.), *elgi uzun bol-* (bkz. 1463., 1464., 1765., 1965. b.), *elig yad-* (bkz. 2197. b.), *elig üsteş bol-* (bkz. 2269. b.), *elgi uza-* (bkz. 2968. b.), *elig asrakı* (bkz. 4527. b.) deyimlerinin yapısında etkili olduğunun farkına varılabilmüŐtir. Çalışmamızda verilen beyitlerde, *elig bir kıl-* (bkz. 3469. b.) deyiminin oluŐumunun BİRLİK OLMAK BİRBİRİNİN ELİNİ TUTMAKTIR kavramsal metaforuna dayalı olduğu görülmüştür. *Elke yaz-* (bkz. 2514.; 2516., 4121. b.) deyiminin anlamının KÖTÜLÜK KİRLİLİKTİR kavramsal metaforu tarafından motive edildiği anlaşılmıştır.

AraŐtırmamızda örnek olarak aldığımız beyitlerde, FİZİKSEL AKTİVİTE İÇİN EL (ELİG) kavramsal metonimisinin *elig tut-* (bkz. 48., 1154., 1176., 3240. b.), *elig bir-* (bkz. 1607. b.), *elig sun-* (bkz. 2181. b.), *elig uzat-* (bkz. 2507. b.), *elig yu-* (bkz. 1115. b.), *öñdin elig yorit-* (bkz. 5467. b.), *elig kısğa bol-* (bkz. 3983. b.), *elig kısğa tut-* (bkz. 4296., 6079. b.) deyimlerinin

oluşumunda etkili olduğunun farkına varılabilmektedir. BECERİKLİLİK İÇİN EL (ELİG) kavramsal metonimisinin *elig tegür-* (bkz. 1416., 2006., 2605., 2624., 3467. b.), *elig kötür-* (bkz. 1493., 1845., 3063. b.), *elig yetil-* (bkz. 2068., 3137. b.) deyimlerinin yapısında etkili olduğu görülmüştür. *Elig ur-* (bkz. 1853. b.) deyiminin anlamının GAYRET İÇİN EL (ELİG) kavramsal metonimisine dayalı olduğu anlaşılmıştır.

Çalışmamızda verilen beyitlerde, *elig tut-*, *elig bir-*, *elig sun-*, *elig uzat-*, *elig bert-*, *elig yaz-*, *elgi berk*, *elgi kiş*, *elgi taru-*, *elig tarlıkı*, *elig tegür-*, *elig yetil-*, *elig bul-*, *elgi uzun kıl-*, *elgi uzun bol-*, *elig yad-*, *elig üstey bol-*, *elgi uza-*, *elig bir kıl-*, *elig ur-* deyimleriyle yakın anlamalı olan *elinden tut-*, *el ver-*, *el uzat-*, *eli açık*, *eli sıkı*, *eli geniş*, *eli daral-*, *eli dar*, *eli değ-*, *eli er-*, *eli uzun*, *el birliği et-*, *eli dokun-* deyimlerinin günümüz Türkiye Türkçesinde kullanıldığının farkına varılabilmektedir.

Kaynakça

- Akar, A. (2012). *Türk Dili Tarihi “Karahanlı Türkçesi İle Yazılmış Eserler”*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Aksoy, Ö. A. (1989), *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1-2*. 5. Baskı. İstanbul: İnkılâp Kitapevi.
- Arıca-Akkök, E. (2015). “Sözvarlığı Öğretiminde Bilişsel Yaklaşımlar”. *Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, 1/3, 15-28.
- Barçot, B. (2017). *Lingvokulturologija i zoonimska frazeologija*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Batur, Z. & Gölcü, İ. (2013). “Kutadgu Bilig’de Anlatımı Güçlendiren Materyaller: İkna Etme Teknikleri”. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 17 (2), 169-202.
- Chen, J. (2005). “Comparisons of English & Chinese Body-part Metaphorization Cognitions”. *Journal of Liaocheng University*, 1/3, 1-29.
- Ercilasun, A. B. (2007). *Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gibbs, R. W. (1997). “Metaphor in Idiom Comprehension”. *Journal of Memory and Language*, vol. 37, 141-154.
- Kerovec, B. & Öner, Ö. (2018). “Türkçe Göz ve Hırvatça Oko Adlarından Türemiş Deyimler, Sözcükler ve Soyut Anlamları Üzerine Karşılaştırmalı Analiz”, *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 5/11, Burdur, 7–17.

- Korkmaz, Z. (2007). "İlk Müslüman Türk Devletlerinde Dil ve Edebiyat". *Türk Dili Üzerine Araştırmalar III*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 20-35.
- Köprülü, M. F. (1981). *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Kövecses, Z. & Szabó, P. (1996). "Idioms: A View from Cognitive Semantics". *Applied Linguistics*, 17/3, 326-355.
- Kövecses, Z. & Radden, G. (1998). "Metonymy: developing a cognitive linguistic view". *Cognitive Linguistics*, 9/1, 37-77.
- Kövecses, Z. (2010). *Metaphor: A Practical Introduction*. 2. Baskı. Oxford: Oxford University Press.
- Külekçi, N. (2005). *Yusuf Has Hacip – Kutadgu Bilig'den Seçmeler*. İstanbul: Toker Yayınları.
- Lakoff, G. & Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago: Chicago University Press.
- Lakoff, G. (1987). *Women, Fire and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*. Chicago: Chicago University Press.
- Lakoff, G. & Turner, M. (1989). *More Than Cool Reason: a Field Guide to Poetic Metaphor*. Chicago: Chicago University Press.
- Lakoff, G. (1993). "The contemporary theory of metaphor". In: Ortony A, editor. *Metaphor and Thought*. Cambridge: Cambridge University Press, 202-251.
- Nalbant, M. V. (2002). "Kutadgu Bilig'de Kısaltma Grupları". *Türkbilig, Türkoloji Araştırmaları*, 3, 53-62.
- Önler, Z. (1999), "Kutadgu Bilig'de Yer Alan Deyimler", *Türk Dilleri Araştırmaları*, C. 9, 119-186.
- Özer, S. (2017), "Türkçede Vücut Organ Adı Olarak 'Kulak' Sözcüğünün Kavramsal İçeriğine Bilişsel Yaklaşım". *Turkish Studies*, 12/7, Ankara, 291-310.
- Özkan, F. & Şadiyeva, G. (2003). "Somatik Deyimler". *Bilig*, S. 24, 135-157.
- Paşalıoğlu, C. (2016). "Ruşça ve Türkçe Deyimlerde 'Baş' ve 'Göz' Kavramları (Kültürdilbilimsel Çözümleme)". *International Congress on Social Sciences*, Antalya, 92-104.
- Peçenek, D. & Ay, S. (2010). "Deyim Tanımlama Sürecinde Bilişsel Biçem Farklılıklarının ve Bağlam Bilgisinin Rolü". *24. Ulusal Dilbilim*

Kurultayı Bildirileri, ODTŪ Eğitim Fakóltesi Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, Ankara, 244-256.

Sarıtaş, S. (2012). “Türk Kültüründe Yüzle İlgili Deyim ve Atasözleri Üzerine Bir Çalışma“. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28/2012, Konya, 175-181.

Solak, E. & Baőic, M. (2020). “Kulak Sözcüğüyle Kurulmuş Deyimlerin Bilişsel Dilbilim Açısından İncelenmesi“, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11/1, 138-150.

Stanojević, M. M. (2013). *Konceptualna metafora: temeljni pojmovi, teorijski pristupi i metode*. Zagreb: Biblioteka Srednje Europe.